

VERTREK UIT ANTWERPEN EN VESTIGING
TE ROTTERDAM.

X Het vertrek van eenige leden van het geslacht Van Waesberghe uit België wordt in eene aantekening voor eene dorre, niets dan geboorte-, trouw- en sterfdagen bevattende geslachtslijst dezer familie aldus beschreven:

„Dit geslacht heeft om de vervolging van godsdienst Brabant „verlaten en zich in Holland nedergezet, omtrent den jare 1558, en „wierd Joan van Waesberghe, geboren te Antwerpen, drukker van „de Admiraliteit te Rotterdam, welk emploi nog in die familie is.”

Deze aantekening, blijkbaar in latere jaren naar mondelijke overleveringen te boek gesteld, moge in de hoofdzak waarheid bevatten, in hare bijzonderheden zullen wij later meer dan ééne onnaauwkeurigheid doen opmerken.

Gansch Vlaanderen was eens der Reformatie toegedaan. Welvaart, vrij verkeer met vreemde volken, vrijheidszin van hare inwoners, invloed der prediking van Martinisten en Calvinisten, toenemende tegenzin tegen de kloosterlijke inrigtingen, geestelijke overdaad, heerschzucht en zeden hadden de Vlamingers tot een nieuw leven opgeroepen, en alles scheen de bevestiging van dezen vernieuwden toestand te verkondigen, toen zij, van 1583 af, onder den Spaanschen veldoverste Alexander Farnèse, Hertog van Parma, den nog immer magtigen wil van diens Heer en hun Graaf ondervonden en zich de herstelling van den Roomschen godsdienst moesten laten welgevallen.

Niet alle Vlamingen evenwel bukten voor de overmagt: wij weten hoe de vreemdelingen van hen vloden, hoe hun welvaart en koophandel vernietigd werd en duizende nijvere inwoners het weleer gezegend land verlieten. Vele daarvan bragten hun vermogen en kennis en handel naar de noordelijke Nederlandsche gewesten over. Deze hadden grootendeels aan die verplaatsingen hunne toenemende welvaart en kracht te danken, waardoor zij tegen de hen steeds bedreigende onderdrukking konden pal staan.

Dat vervolging ter wille van den godsdienst Johan van Waesberghe X

en diens gezin Antwerpen deed verlaten, hebben latere onderzoekingen ten duidelijkste aan het licht gebracht.

In 9. 39

De Hoogleraar J. van Vloten, in Juny 1857 een bezoek aan het Archief van den Staat te Brussel brengende, berigtte mij, onder het doen van nasporingen, aldaar in het VIe deel der „Conseil des Troubles”, p. 250, den naam van Jehan de Waasberghe, „Libraire juré (1) de la ville d'Anvers” aangetroffen te hebben en wel in een verzoekschrift van zijne vrouw Elisabeth Roelants, waaruit bleek, dat Jan van Waasberghe om zijne godsdienstige gevoelens gevangen zat en in de gevangenis ziek lag. Dit voor mij belangrijk berigt gaf tot menig nader onderzoek aanleiding.

Het was in 1569, dat Alba zijne dwingelandij ten top voerde. In 1570 werden door hem nieuwe ordonnantiën voor schoolmeesters, boekdrukkers en boekverkoopers uitgevaardigd (2). Het zijn juist deze beide jaren, die, zoo als wij zien zullen, voor Jan van Waasberghe zoo noodlottig en voor zijn gezin zoo zorgwekkend waren.

Jan van Waasberghe, sedert 1557 in het boekverkoopers- en boekdrukkersgild te Antwerpen opgenomen, schijnt de eerste jaren na de opneming in het gild zich uitsluitend bij zijne beroepsbezigheden bepaald te hebben en, niet openlijk althans, de meer en meer door-dringende Hervormingsbewegingen te zijn toegedaan geweest.

Van daar dat het ons niet bevreemden moet, zijn naam niet vermeld te vinden onder hen, die door Mertens en Torfs in hunne „Geschied- en plaatsbeschrijving van Antwerpen,” Antw. 1847, VIIe d., in 8°, opgenoemd worden als die ten jare 1566 als Martinisten of Calvinisten bekend waren en in het oog liepen; evenmin als Groen van Prinsterer in zijne „Archives,” tom. II, zijn naam vermeldt, ofschoon hij Plantyn en Sylvius in eene noot aldaar noemt.

Zoo wordt zijn naam mede niet gevonden op de „Liste des personnes suspectes, dressée à Anvers par les soins des conseillers inquisiteurs,” voorkomende in „L'Inquisition et la Réforme en Belgique,” par Charles Rahlenbeck, Brux. 1857, p. 262.

Rahlenbeck stelt deze lijst te zijn van Februarij 1567. Op deze wordt wel gevonden de naam van Christoffel Plantijn, en de boekdrukker des Konings, Sylvius, wordt daarop verdacht verklaard; ook op eene tweede lijst, bl. 250 bij Rahlenbeck, van 1566—1569, vinden wij den naam *Van Waasberghe* niet.

Alles zoo vele onwraakbare bewijzen, dat hij zich tot op dien stond nog niet door eenige der overheid in het oog loopende en met hare gevoelens strijdende daden had doen kennen.

Eerst in January 1569 vinden wij Jan van Waasberghe, den ouden genoemd, medepligtig gesteld aan de overtreding der uitgevaardigde geboden en even als vele andere boekdrukkers te Antwerpen min of

(1) Aangaande dien eed zie „Bullet. du Biblioph. belge” Tome XVI, p. 406.

(2) Em. van Meteren, „Hist. der Nederl. t' Amst. by Jan Jacobsz. Schipper” 1652, bl. 58 en Bull. du Biblioph. belge. T. XIX, p. 431.

meer den Gereformeerden godsdienst of der nieuwe secte, zoo als men dit toen noemde, te zijn toegedaan.

Beschuldigd, vervolgd, gevangen gezet en gehouden, meermalen verhoord, eindelijk ernstig ziek geworden, zien wij hem ten laatste, op ootmoedig verzoek zijner huisvrouw en op belofte van zijne gevoelens te zullen herroepen, onder borgtogt ontslagen. Een berigt, mij welwillend uit België toegezonden, houdt in, dat hij kort daarna zoude overleden zijn. De onjuistheid van dit vermoeden wordt door menige bijzonderheid, die wij uit zijn leven hierna zullen mededeelen, gewraakt.

Het komt mij voor, dat Jan van Waesberghe, na dit ongeval, vooreerst te Antwerpen gebleven en er zijn bedrijf uitgeoefend heeft. Waarschijnlijk heeft hij eerst na de capitulatie van 17 Augustus 1585 Antwerpen verlaten. Bij deze capitulatie werden aan de Protestantsche bewoners van Antwerpen vier jaren toegestaan — in de andere Belgische steden twee jaren — om hunne zaken te regelen en zich naar elders te begeven, of in den boezem van de Roomsche Katholieke kerk terug te keeren. Van Waesberghe schijnt van deze verleende tijdruimte gebruik gemaakt, en zich voor het eindigen daarvan verplaatst te hebben.

Onmogelijk is het mede niet, dat Van Waesberghe, tijdens zijn laatst verblijven in Antwerpen, een gedeelte van zijn bedrijf naar de noordelijke Nederlanden overbragt; ook kan zijn zoon, mede Jan genaamd, en in het vaderlijke bedrijf opgevoed, zich vóór den vader daarhenen begeven hebben. Het voorbeeld van meerdere boekdrukkers, als b. v. van Plantin, die ter zelfder tijd zijne drukkerij te Leiden en te Antwerpen had (1), kan hem ter navolging aangespoord hebben. Zeker is het, dat de uitgave van eenige hunner werken, bijna gelijktijdig te Rotterdam en te Antwerpen, zich niet anders laat verklaren.

Het veelvuldig voorkomen van den doopnaam Jan in het geslacht der Van Waesberge's baarde mij vele moeilijkheden, daar ik gevaar liep, aan den eenen toe te schrijven wat aan eenen anderen toekwam. Zoo vond ik den eersten Jan van Waesberghe, drukker en boekverkooper, meester in 1557 (2), en zijn zoon Jan, beide den ouden toegenaamd, den laatsten in een klein stukje van acht bladzijden van 1605 in 4°.

Of Jan van Waesberghe zich van Antwerpen dadelijk naar Rotterdam verplaatst heeft, vereischt mede nog onderzoek, daar er vermoedens zijn voorgekomen, als of hij zich eenigen tijd te Breda zoude

(1) En bovendien te Parijs, zie „Lettres inédites de Juste Lipse etc.” par G. H. M. Delprat, Amst. 1858 4°. p. 55.

(2) Aldus komt zijn naam voor op de „Alphabetische lyst, der boekdrukkers en boekverkoopers van Antwerpen, met de jaren als zy als Meesters op de Registers van S. Lucas-gilde aldaer aenveerd zijn.” Zie de „Geslagt-Lyste der Nakomelingen van den vermaerden Christoffel Plantin, Koninglyken Aerts-boekdrukker, binnen de stad Antwerpen; enz. Antwerpen, ter drukkerij van P. E. Janssens, grooten Kauwenberg, N° 51, 1858.” 4°. bladz. 353 en 361.

opgehouden hebben en daar zelfs drukker zoude geweest zijn. Dat Jan van Waesberghe, uit zijn kerker ontslagen naar Breda zoude geweken en daarna naar Antwerpen terug gekeerd, eerst later naar Rotterdam zoude getogen zijn, kan ik evenwel niet aannemen, en is mij een tijdelijk verblijf der Van Waesberghe's te Breda zeer twijfelachtig. Ik geloof voor zeker te mogen aannemen, dat eerst in latere jaren een Joannes van Waesberghe, dien men abusivelijk met dien van Antwerpen verward heeft, daar ter stede boekhandelaar werd.

Mij is het denkbeeld niet vreemd, dat Jan van Waesberghe, de oude genoemd, die eerst op lateren leeftijd met geheel zijn gezin naar Rotterdam verhuisde, waar hij ook overleed, daar ter stede zelve niet meer het boekdrukkers-bedrijf uitgeoefend heeft, en dat alles, wat desaangaande hier en daar medegedeeld wordt, alzoo niet op hem, maar op zijn' zoon, mede Jan geheeten, betrekking heeft.

Ik trachtte mij uit de boeken van het Boekverkoopers-gilde te Rotterdam desaangaande zekerheid te verschaffen, maar het gelukte mij niet die ergens op te sporen: niet één boekhandelaar was met hen bekend, of kon mij iets aangaande hun vermoedelijk aanwezen mededeelen.

Evenmin slaagde ik in mijne pogingen om uit het stedelijk archief ophelderingen te erlangen. De inventarisatie en regeling van dat archief is — werd mij in 1858 berigt — niet zoo ver gevorderd, dat iemand, die er niet reeds buitendien goed mede bekend is, met eenige vrucht nasporingen daarin zoude kunnen doen; verder dat, wat het geslacht Van Waesberge betreft, daaromtrent in het archief niets voorkomt, dan een paar vermeldingen van aanstellingen.

In 1861 deelde mij de tegenwoordige archivaris, de Heer J. H. Scheffer, in een schrijven van 1 Februarij het volgende mede:

„Uit de bescheiden in het Archief voorhanden blijkt, dat het Boekverkoopers-Gilde eerst van het jaar 1699 dagteekent. In dat jaar, den 21 April, werd door het stedelijk bestuur eene Ordonnantie op hetzelfde gemaakt, welke den 12 November 1701 werd geamplieerd, maar alzoo de oude keurboeken uit het archief verdwenen zijn, is het mij niet mogelijk den inhoud dier Ordonnantie te doen kennen. Van 1699 tot 1807 werden jaarlijks in de maand April vier Hoofdlieden over het Gilde door Burgemeesteren benoemd, daarvan werden de twee laatst aangekomenen het volgend jaar weder gecontinueerd, weder twee nieuwe bijgekozen, en zoo vervolgens van jaar tot jaar.

Van 1699—1789 heeft niemand der familie van Waesberge het ampt van Hoofdman bekleed. Hendrik van Waesberge was in 1789 de eerste, maar werd in 1790 niet gecontinueerd, zoo als anders de gewoonte was. Den 11 April 1794 werd hij weder Hoofdman, en den 11 April 1795 gecontinueerd.

Wat nu het eigenlijke Gildeboek of de Gildeboeken der Boekdrukkers en Boekverkoopers betreft, daarvan weet ik ook niets. Want onder Gildeboek versta ik zoodanig Register, waarin, behalve de constitutie- of Gildebrief en de keuren en Ordonnatieën betrekkelijk

het Gilde, ook de namen etc. van alle de Gildebroeders vermeld staan; zoo als ik die van een paar andere Gilden voor het archief heb weten te bekomen.

In het archief berust evenwel het Register der jaarlijksche rekeningen of Cassa boek van het Boekverkoopers Gilde, geheel compleet; het loopt van het jaar 1699 tot 1812. Hierin komen enkele niet onbelangrijke bijzonderheden omtrent het Gilde voor, geene echter betrekkelijk de familie van Waesbergen. Alleen vindt men onder de jaarlijksche rekening van 1793, 1794, 1795 de handteekening van H. van Waesberge."

✱ Ik vind van de Van Waesberghe's te Rotterdam, als op goede berigten steunende, het eerst het overlijden aldaar vermeld van Pieter van Waesberghe, 5 July 1587, die een broeder van Jan, den oude, was; en voorts de geboorte van Johannes van Waesberghe, den jonge, 26 Februarij 1588, kleinzoon van evengenoemden Jan. 2-1. 54

1. 74 Wij zien alzoo, wat wij te gelooven hebben van de familie-overleveringen, die het jaartal 1558 als de vestiging van dit geslacht te Rotterdam aangeven, en moeten het daarvoor houden, dat men tot het aannemen van dit jaartal, bij gebrek aan oorspronkelijke bescheiden, gebragt is door eene opgave te vinden in de „Geamplieerde Opstelling” van Emanuel van Welsenens, die dit jaartal noemt, zonder het evenwel als dat hunner vestiging op te geven.

Pieter van Waesberge schijnt in 1837, bij de aanvullingen op zijne familie-registers, alreede het onjuiste dezer opgave gevoeld te hebben, dewijl hij aldaar achter het jaartal 1558 de woorden voegde: „of een paar jaar later.”

✱ Evenmin spreken de familie-overleveringen van de drukkerij, die hun voorvader Jan te Antwerpen had, noch maken zij gewag van eenig door hem uitgegeven werk; alleenlijk zich bepalende tot de mededeeling van de verplaatsing van Jan en zijn gezin van Antwerpen naar Rotterdam.

Het bericht van de vestiging eener drukkerij te Rotterdam door Jan van Waesberghe, medegedeeld door Emanuel van Welsenens, substituut-secretaris der stad Rotterdam, is vervat in diens genoemde „Geamplieerde Opstelling” of beschrijving van Rotterdam, aan de Edele Groot Achtb. Heeren der stad opgedragen.

Deze zeldzaam voorkomende „Geamplieerde Opstelling,” vermeldt G. van Reyn, in zijne „Geschiedk. beschrijving der stad Rotterdam,” Rott. 1832, I^e d. voorrede, bl. 20. Zij werd door Emanuel van Welsenens het eerst, zoo als dit in genoemde voorrede aangeteekend staat, H. H. Burgemeesteren den 4 September 1706 aangeboden. Zij werd reeds den 18 September van hetzelfde jaar door een tweede opstel vervangen „wat geamplieert en van misstellinge verbeterd;” zijnde de eerste van 4 September 1706 al te haastig opgesteld en daarom onherdrukt gelaten. Deze laatste bijzonderheid vinden wij, door den Heer van Reyn, niet aangegeven.

Dit opstel is groot 16 folio bladen. Het werd den 15 November 1706 gevolgd van een „Appendix op de geamplieerde opstelling,” bevattende 19 bladzijden in folio, en werden daaraan, 30 Ja-

nuarij 1707, nog toegevoegd „Laetste vervolg-bladeren,” inhoudende 8 bladz. in folio. Aan het eind dezer bladeren staat: „tot Rotterdam, Herdrukt bij Pieter van Waasberge. Ordinaris Drucker der voorsz. Stad, 1707.”

In deze „Geampliceerde Opstelling” nu lezen wij fol. 6: „Zynde voor den Jare 1558, het Raad'huys geweest aan de Zuyd-zyde van de groote Marct, kennelyk aan sekere oude muragies en gebouw' van binnen; En alwaar door wylen Johan van Waasberge naderhandt de eerste Boek-drukkerye in dese Stad' daar in gebragt is, en werd' nu by S'. van den Bergh bewoont, wesende van outs Ceulen genaant, alsoo Jan Asseling, voor 70 à 80 Jaren 't selvige hebbende bewoont, van Ceulen geboortig was.”

Van Welsenenes spreekt hier zeer duidelijk: vóór 1558 zoude het door hem vermelde pand tot stadhuis verstrekt hebben, „naderhandt”, alzoo niet in den jare 1558, werd daarin „door wylen Johan van Waasberge.... de eerste Boek-drukkerye in dese Stad gebragt.” Deze laatste uitdrukking „daar in gebragt” veronderstelt, dat eene elders alreede bestaande drukkerij in die woning overgebragt werd. en kan dit wel geene andere dan de Antwerpsche geweest zijn. Met hoeveel persen Jan van Waesberghe te Rotterdam kwam, is nergens opgeteekend; maar dat dit getal niet groot kan geweest zijn, zal ons zijne geschiedenis doen zien.

Konden wij nu in elk opzigt de juistheid van hetgeen Van Welsenenes ter neder schreef aannemen, dan hadden wij ons slechts aan zijn verhaal te houden; dat echter aan de juistheid van eenige zijner opgaven te twijfelen valt, zullen latere mededeelingen gelegenheid geven aan te wijzen.

Het jaar van de nederzetting der Van Waesberghe's wordt, zoo als wij zagen, door Van Welsenenes in het midden gelaten; evenmin mogt het mij gelukken, dit jaartal met juistheid op te geven.

Een ander punt geeft hij bepaaldelijk aan, namelijk, dat zij hunne drukkerij bragten in een gebouw aan de Zuidzijde van de Groote Markt, hetwelk vóór den jare 1558 het Raadhuis der stad zoude geweest zijn.

Dat de Van Waesberghe's zich, bij hunne komst te Rotterdam, aan de markt aldaar met der woon vestigden, is aan geen twijfel onderhevig.

Hier aan de markt moeten zij een aantal jaren gewoond hebben, en wordt deze woning, staande op het Westnieuwland, op den titel van meer dan een door hen uitgegeven werk vermeld onder den naam van De Faam, of liever De Fame, en eenmaal onder dien van in de Fame met de Son.

In 1636 vinden wij die huizing — met waarschijnlijkheid — nog bewoond door Isaäc van Waesberghe; opvallend is het, dat door dezen in 1633 en later boekwerken uitgegeven werden, welke op den titel voeren: „By Isaäc van Waesberge, Boeckverkooper aen de Merckt, op 't Steyger in de Fama.” Wij moeten het er dus voor houden, dat Isaäc op lateren leeftijd eene andere woning betrokken en zijn Insigne van de Faam daar henen verplaatst heeft; dit komt ook met

de door Van Welsenens aangegeven jaren overeen, als deze schreef, dat nu 70 of 80 jaren geleden Jan Asseling, uit Keulen overgekomen, de door hem betrokken woning Keulen noemde.

Deze woning is heden ten dage nog onder dien naam bekend; men kan hem in de pui der woning, West-Nieuwland, wijk 4, N° 68, oud D, n°. 68, — het nummer bleef hetzelfde — lezen.

Jan van Waesberge, den Jonge, treffen wij, in de jaren, dat zijn broeder Isaac op het Westnieuwland in de Faam woonde, aan, als, volgens de „Berigten van het Historisch Genootschap te Utrecht” 1846, bl. 47 aant., in 1621 wonende aan de „Korenmeret (1),” en aldaar zijne boeken uitgevende.

Zijn broeder Petrus, met hem uit het eerste huwelijk van hunnen vader Johan van Waesberghe met Margaretha van Bragt voortgesproten, woonde almede in 1646 op 't Steiger, in de Zwarte Klok, later de Gekroonde Leeuw geheeten.

Het blijft eene vraag: is de eerste door de Van Waesberghe's te Rotterdam betrokken woning, die wij bij den naam van „Faam” leerden kennen, zoo als door eenigen verondersteld wordt, het voormalige Raadhuis der stad geweest?

Indien wij de aanduiding, bij Van Welsenens gedaan, aannemen, dan stond het Raadhuis der stad vóór 1558 aan de Zuidzijde der markt, alwaar wij thans het pand „Keulen” genaamd vinden, welke naam, zoo als wij zagen, in de plaats kwam voor dien van de Fame. Dit aangegeven pand is tegenwoordig het tweede huis van de Nieuwstraat aan het Westnieuwland, en door de familie Henkemans bewoond.

Deze woning, de Fame, bekend als die der Van Waesberghe's, wordt het eerst als zoodanig genoemd onder een bij Jan van Waesberghe in 1589 gedrukt werkje, en komt, volgens eene mij welwillend door den Wel-Eerw. Heer J. C. Schultz Jacobi verstrekte mededeeling, voor in eenen tweeden druk van de „Spelen van Sinne,” in 1614 bij Jan van Waesberghe de Jonghe uitgegeven. In 1646 vind ik voor de laatste maal „chez Jean Waesbergue, au Marché à l'enseigne de la Fame.”

Meermalen heeft men een voormalig aanwezen van een Stadhuis te dezer plaatse door Van Welsenens aangegeven betwijfeld. Te bevreemden is het zeker, dat men de standplaats van het vorige Raadhuis niet weet aan te wijzen; het ontbreekt dan ook niet aan meerdere zeer uiteenlopende gevoelens deswege.

Onze geachte Stadsbeschrijver, de Heer G. van Reyn, teekent aan (2), dat door Jacob Kortebrant (3) en anderen het Hof van Wena in de tweede helft der veertiende eeuw voor de plaats gehouden

(1) De Korenbeurs. Zie G. van Spaan. Beschryvinge der stad Rotterdam, enz. 3^e dr. Te Rotterdam By Phil. Losel, 1758, bl. 383. Kronijk der stad Rotterdam, enz. Te Rotterdam, By Gerrit Manheer, 1783, bl. 114.

(2) Geschiedkundige beschrijving der stad Rotterdam, enz., door G. van Reyn. Rotterdam, bij Wed. v. d. Meer & Verbruggen. 1832, I D. bl. 64.

(3) Jacob Kortebrants tweede Eeuwgetijde der Rotterdamsche vrijheit. Rotterdam, Reinier Arrenberg, 1772, bl. 75.

werd, alwaar te dien tijde alle regeringszaken, zoowel van Rotterdam als van Schieland, werden behandeld en afgedaan.

Op het als onecht beschouwde kaartje der stad Rotterdam van het jaar 1488 (1) staat geen Raadhuis aangegeven, wel een Gasthuis, door G. Bruining (2) St. Elisabeths-Gasthuis geheeten. Dit gasthuis (3), of haar kapel (4), of haar grond („en bouwde men op die plaats 't eerste Raadhuis", zoo als ik ergens las), kan sedert den aanvang der XVe eeuw, daartoe gestrekt hebben; ofschoon van Spaan, in zijne „Beschrijving der Stad" (5), wil, dat het Gasthuis achter het Raadhuis zou gestaan hebben en dat alzoo het Stadhuis nooit Gasthuis geweest is. Van Spaan niet onderscheidende het St. Antonij- en het St. Elisabeth's-Gasthuis, beweert te dezer plaatse iets, dat nooit wedersproken werd.

Jac. Kortebrant en Jacob Lois (6) maken dan ook onderscheid tusschen het groote of Stads-Gasthuis, dat later Stadhuis zoude geworden zijn, en het St. Antonij-Gasthuis op den hoek van de Huibrug en de Kipstraat, gesticht 1417 (7), en dat verlaten werd, nadat in 1576 aan het Oost-einde der stad het later bekende Gasthuis gebouwd was (8). Bruining spreekt van een St. Antonij-Gasthuis in de West-Wagestraat, bl. 70.

Het reeds vermelde kaartje van 1488 duidt als Gasthuis aan de plaats, welke het Raadhuis tegenwoordig inneemt, en wordt hiermede voorzeker het groote of Stads-Gasthuis bedoeld, waarvoor in het jaar 1364 de Heer van Kralingen verplicht was de koe te weiden (Kortebrant t. a. p., bl. 74).

Of er nu, alvorens dit Gasthuis tot een Raadhuis verbouwd en behalven het Hof van Wena — dat in 1426 verwoest en niet hersteld werd (9), alzoo ook niet in 1488 als Stadhuis kan ingenomen zijn — een tusschen-tijdperk geweest is, waarin of geen Raadhuis, als zoodanig, in den eigenlijken zin bestaan heeft, of dat een huis tijdelijk daartoe ingerigt was, zal misschien later kunnen beslist worden. Het laat zich vermoeden en alles schijnt aan te duiden, dat een huis daartoe verstrekt heeft, en dan kan dit wel geweest zijn „het tweede huis ten Oosten der latere Nieuwsteeg (10), op het West-Nieuwland, naderhand Keulen genoemd, thans wijk D, N° 68 (11)."

(1) Zie van Reyn, l. c., bl. 50 en 95.

(2) Tableau Topographique et Statistique de Rotterdam, par G. Bruining. à Rotterdam, J. Immerzeel Jr. 1815, p. 70.

(3) Van Reyn, l. c., bl. 181.

(4) Van Spaan, Beschr. der stad Rott. Rott. 3e dr. bl. 373.

(5) Dezelfde, bl. 255 en bl. 256.

(6) Kortebrant „2e Eeuwgetijde," bl. 74; en J. Lois, Cronycke der stad Rotterdam, 's Grav. & Delft 1746, bl. 57 en 109.

(7) Zie Kortebrant t. a. p., bl. 74.

(8) Van Spaan l. c., bl. 375, en J. Lois l. c., bl. 97.

(9) Van Reyn l. c., bl. 79.

(10) Deze straat bij Van Reyn, bl. 87, Nieuwsteeg, bl. 102, Nieuwstraat genoemd, werd eerst in 1585 gerooid, zie ald. bl. 102.

(11) G. van Reyn bl. 87; zie mede G. Bruining, Tableau top. & stat. de Rotterdam, p. 72 en 75. Tegenwoordige Staat van alle Volkeren. Amst. Is. Tirion 1744, XVe D. bl. 228.

Mij viel, op de kaart van H. Haestens van 1599, te vinden bij Van Reyn, bl. 130, een torentje, op een huis aan het West-Nieuwland, ter aangeduide plaats, op.

In vorige tijden, en de naam brengt het mede, strekte het West-Nieuwland zich meer Westwaarts uit en werden de panden bij en aan het Hang daar mede onder begrepen; alles toch stond op het nieuwe land ten Westen der Stad.

Hier nu bij het Hang op de markt, op den hoek links van het huis Duizend vrezen genaamd, welke naam in een Giftbrief van 15 Junij 1669 (1) het eerst voorkomt, stond een huis, mede van ouds 't Stadhuis genaamd, blijkens een Gift van 3 Dec. 1577 (2), en komt onder dezen naam mede 24 Julij 1603 (3) voor, zonder dat het blijkt, dat het ooit de naar zijn naam genoemde bestemming had.

Dat er in 1489 een bepaald Stadhuis of eene daartoe ingerigte woning in de Stad aanwezig was, blijkt uit een oud onder mij berustend H. S., waarin ik vond, dat de vrede tusschen den Stalmeester des Konings en Jonker Frans van Brederode van het Stadhuis tot Rotterdam werd gepubliceerd. Dit Stadhuis was volgens Manheer het voorgaand jaar door Brederode in bezit genomen (4).

Dat voorts in 1558 het tegenwoordige Raadhuis alreede daar ter plaatse aanwezig was, met het front naar de Waagsteeg gerigt (5), en alwaar wij het vóór 1827 met den voorgevel naar de Hoogstraat gewend en na dien tijd door herbouwing met het front naar de Kaasmarkt aantreffen, blijkt uit het bekende vlugten der Heeren op den Stadhuistoren. Ook is het genoegzaam bekend, dat in 1589 en in 1606 en 1607 daaraan, tot vergrooting en ter verbetering, gebouwd is.

G. Bruining wil, t. a. pl. bl. 72, dat het Stadhuis aan de Hoogstraat eerst om 1576 zou betrokken zijn. Ik kan mij evenwel moeilijk voorstellen, dat, indien bij den grooten brand van 1563 het Stadhuis nog op het West-nieuwland aanwezig was, daarvan, al ware het onbeschadigd dien brand ontkomen, geene melding zoude gemaakt zijn; ofschoon het waar is, dat er evenmin vermelding geschiedde van Onzer Lieve-Vrouwenhuis, dat, aan het West-Nieuwland gelegen, geheel afbrandde. Door latere nasporingen werd dan ook deze mededeeling van Bruining voor onjuist verklaard.

Wij zien uit het medegedeelde, hoe bezwaarlijk het valt iets zekers omtrent het oude Raadhuis te bepalen. Dat het huis „De Spieghel,” aan de Noordzijde der Hoogstraat, tusschen de beide Kerkstraten gelegen (G. van Reyn bl. 64 en 86), de herberg der Graven, indien het ooit voor Raadhuis gediend heeft, evenwel na 1438 voor die bestemming niet meer kan verstrekt hebben, toont ons genoemde stedebeschrijver, bl. 87, aan.

-
- (1) Zie de Gifteboeken der stad Rotterdam Reg. No. 9.
 (2) " " " " " " " " 5.
 (3) " " " " " " " " 13.
 (4) Kronijk der stad Rotterdam, l. c. bl. 72.
 (5) G. van Spaan, l. c. bl. 374.

Na het overwogene zoude men, met Van Welsenens en Jacob Kortbrant (1), genegen zijn aan te nemen, dat of na de verwoesting van het Hof van Wena, of om andere oorzaken, het huis, thans bekend onder den naam van Keulen, bevorens De Faam, gelegen aan het West-Nieuwland, zoo lang tot Stadhuis gebruikt is, tot dat men het Groote of Stads-Gasthuis daartoe ingerigt had.

Van Spaan echter, die de zaak onderzocht, en die in zijn meergenoemd werkje, bl. 374, schrijft, dat de bewoners van het pand in geschil hem zeiden, dat de giftbrief daarvan inhield, dat hetzelfde Raadhuis der stad geweest en dat dit aan het inwendige van het gebouw blijkbaar was, geloofde zelve de zaak niet. Waarheid is in deze met fictie vermengd: het pand heette oudtijds het Stadhuis, had in zijn bouw welligt iets, dat tot dezen naam aanleiding gaf, maar dat het ooit daartoe diende, spreken ook jongere onderzoekingen tegen. Door mij werd op nieuw een onderzoek ingesteld, en bleek het, dat de boeken, die de transporten der panden inhouden, bij de Regtbank, in het gebouw, daar deze te Rotterdam op het Haagsche-veer hare zittingen houdt, voorhanden zijn. Om aldaar behoorlijk alles na te gaan, verlangde men den datum van een transport van het pand, waarvan sprake was. Ik was zoo gelukkig zulk een datum te kunnen opgeven; maar daar dit een datum der latere transporten was, kreeg ik het ontmoedigende berigt, dat het alleenlijk de oudere transporten zijn, die aan de Regtbank gevonden worden. Sedert de regeling van het Notariaat geschieden de transporten door de Notarissen, en worden alzoo bij hen aangeteekend. Voorts berigte men mij, dat, al wist men een der oudere transporten, men alsdan nog vermeende niet het verlangde te kunnen opgeven; want dat daaruit niets zou blijken aangaande de vroegere bestemming van het pand. Ofschoon ik hiermede niet instem, moet ik dit onderzoek voor'shands laten rusten, te meer, daar het eigenlijk niet tot mijn onderwerp behoort.

De tegenwoordige eigenaar van dit pand zeide mij nog, dat het door zijnen vader in den aanvang dezer eeuw aangekocht werd, dat daarbij geene oude papieren overgelegd zijn, dat hem, buiten hetgeen de overlevering verhaalt, niets van de voormalige bestemming van die woning bekend is, en dat daarin ook geene kenteekenen voorhanden zijn, die op eene vorige bestemming doelen.

Men houdt het thans dan ook voor uitgemaakt, dat het Groote- of zoogenaamde Stads-Gasthuis en het Raadhuis één waren; zoo als men dit op ontelbare dorpen en kleine plaatsen aantreft, alwaar de voornaamste herberg meestal tevens Raadhuis is. Verbouwing, frontverandering hebben van den oorspronkelijken toestand niets kennelijks achterwegen gelaten, alleen dezelfde grond, voor eeuwen door de vaderen betreden, wordt door hunne naneven, die ter Raadszaal intreden, nog gedrukt.

Over het Raadhuis zie men nog „Rotterdam geschetst" door J. L.

(1) „2e Eeuwgetijde," l. c. bl. 75.

Nierstrasz, Secretaris bij het gemeente bestuur van genoemde Stad. Rott. bij Hoog & Trenité, 1859, 7e Afl.

De eerste vermoedelijke woning der Van Waesberghe's in Rotterdam alzoo eenigzins nader aangegeven en de bestemming dier woning, vóór die door hen betrokken werd, of zij al dan niet het Stadhuis ware, meerder bepaald hebbende, moet het ons, bij hetgeen wij konden bijbrengen, inderdaad verwonderen te zien, dat Van Welsen en van Spaan de eenigen zijn, die iets bepaalds aangeven, en bespeuren wij alzoo, dat het eigenlijk alleen hunne aangifte is, die door de onderscheidene schrijvers besproken en wedersproken wordt.